

Local Wisdom and Conflict Management

Sudarat Rattanapong

Lecturer, Department of Public Administration, Faculty of Social Science,
Pibulsongkram Rajabhat University

Abstract

The aim of this study is to examine local wisdom as a tool for managing conflicts. The study employed a documentary research design. Results showed that local wisdom has been used as a tool for managing conflicts for a long time in both Thailand and abroad. This tool can be used to manage conflicts in many levels, such as interpersonal conflicts in terms of religion, beliefs in supernatural power, culture, tradition, ways of life etc. At present, local wisdom takes an important role as a tool to manage conflicts between the public sector and people who get involved in community rights issues. Localization is regarded as a problem for country development, and the government focus on underdevelopment for materials in the rural areas and do not pay as much attention to the impacts on ways of life of local people. Therefore, it is necessary for public administrators to take into consideration the variation of local wisdom in different communities and the fact that different local wisdom leads to different conflict management processes. Local wisdom has cohesive power to connect people, shape their thought and beliefs, and can solve conflicts in every level. Hence, the public and private sectors should apply local wisdom as a tool to solve conflicts in order to achieve organizational objectives and preserve the ways of life of local communities.

Keyword: Local Wisdom, Conflict Management

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความขัดแย้ง

สุดารัตน์ รัตนพงษ์

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต โครงการจัดตั้งคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะของเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) ผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งที่มีมาอย่างนานทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย ซึ่งสามารถใช้ในการจัดการความขัดแย้งได้ในหลายระดับ เช่น ระดับระหว่างบุคคล ระดับกลุ่ม เป็นต้น ภูมิปัญญาท้องถิ่น แฟงอยู่ในรูปแบบของศาสนา ความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต เป็นต้น ในปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนสำคัญในการจัดการความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นของสิทธิชุมชน (Community Rights) ซึ่งความเป็นท้องถิ่นมักจะถูกมองว่าเป็นปัญหาต่อการพัฒนาประเทศ รัฐมองความไม่平定ทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นจนลึมสนใจผลกระทบที่จะเกิดกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่การบริหารจัดการภาครัฐจะต้องพิจารณาถึงภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งในแต่ละพื้นที่ต่างก็มีระบบภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของแต่ละท้องที่แตกต่างกันไป ส่งผลให้กระบวนการในการจัดการความขัดแย้งแตกต่างกันออกไปด้วย ปฏิเสธไม่ได้ว่าภูมิปัญญามีพลังในการยึดโยงบุคคลให้เกิดความคิด ความเชื่อที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และสามารถแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ในทุกระดับ ดังนั้น บทความนี้ จึงต้องการนำเสนอความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรนำไปใช้ในการแก้ไขความขัดแย้ง เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์และสามารถบริหารจัดการโดยไม่กระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการความขัดแย้ง

บทนำ

ความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อได้ก้าวตามที่มีผู้คนอาศัยอยู่และทำงานร่วมกันสามารถก่อให้เกิดความขัดแย้งได้ทุกเมื่อ หรืออาจเกิดจากความตึงเครียดทางสังคมที่มีอยู่ แหล่งที่มาของความขัดแย้งอาจสะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแองของสังคมที่รุนแรงมากขึ้นในปัจจุบัน สิ่งที่สำคัญคือเราจะต้องทำความเข้าใจว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี และจะจัดการความขัดแย้งลงโดยกรอบต่อผู้อื่นอย่างที่สุดได้อย่างไร แม้ว่าในความเป็นจริง การประภูตัวของความขัดแย้งบ่อยครั้งที่ส่งผลกระทบทั้งในเชิงลบ การตอบสนองและความคาดหวังในการแก้ไขปัญหาสำคัญๆ แต่ละคนคือการเรียนรู้อีกการตอบสนองต่อการจัดการกับความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง

ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงบทบาทสำคัญในการเข้ามามีส่วนในการแก้ไขความขัดแย้ง และเป็นสิ่งที่ชุมชนพึงประถนาและเต็มใจในการมีส่วนร่วม (อาทิตย์ บุ๊ดดาวง, 2554) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการทางความคิดที่ชาวบ้านคิดขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหา เป็นความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมานาน นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงแบบแผนการดำเนินธุรกิจที่มีคุณค่าผ่านการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลเวลาจนเกิดเป็นความรู้ที่เกิดจากทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม ประสบการณ์จริงในการดำเนินธุรกิจของบุคคลในแต่ละท้องถิ่น ผ่านกระบวนการสังเกต ติดตาม ลงมือปฏิบัติ ลงผิดลองถูก วิเคราะห์ แก้ไข จนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ เพื่อปรับใช้ กับธุรกิจและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ภูมิปัญญา เป็นองค์ความรู้ ทักษะต่าง ๆ และประสบการณ์ของมนุษย์ ผ่านการลงผิดลองถูก เป็นสิ่งที่สั่งสมมาตั้งแต่อีต โดยผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนตกผลึกเป็น องค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ โดยในแต่ละสังคมแต่ละชุมชนจะมีภูมิปัญญา โดยรุ่ง แก้วแดง (2543) กล่าวว่า ว่า ภูมิปัญญาไทยได้ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น สร้างศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิแก่คนไทย ทำให้บรรพบุรุษของเรารได้ ดำเนินธุรกิจอยู่บนผืนแผ่นดินนี้มาอย่างสงบสุขเป็นเวลาภานาน เม้าว่าภูมิปัญญาส่วนหนึ่งจะสูญหายไป แต่ยังมีบางส่วน หลงเหลือเป็นมรดกอันล้ำค่าอยู่คู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด เช่นเดียวกับประกอบ ใจมั่น (2539) ที่ได้กล่าวถึง ความสำคัญของภูมิปัญญาของบ้าน คือ ช่วยให้สมาชิกในชุมชน หมู่บ้าน ดำเนินธุรกิจอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข อีกทั้ง สร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติและล้อมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขผู้คนดำเนินตนและปรับเปลี่ยนทันต่อ ความเปลี่ยนแปลง และผลกระทบของบ้านเกิดจากสังคมภายนอก นอกจากนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นประโยชน์ต่อการทำงาน พัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆเพื่อที่จะได้กำหนดท่าทีการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือว่าเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า เช่น ตำรายา ประเพณีต่าง ๆ ทำให้ไม่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป สามารถแบ่งออกเป็น 7 ด้าน (จำนรง แรกพินิจ, 2552) ได้แก่

- 1) เป็นรวมที่เกี่ยวกับองค์ความรู้ เทคนิค และมีผลลัพธ์ในสังคมปัจจุบัน
- 2) แสดงระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและล้อม และคนกับสิ่งหนึ่งในธรรมชาติ
- 3) เป็นองค์รวม หรือเชื่อมโยงกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต
- 4) เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม
- 5) เป็นแกนหลักหรือกระบวนการทัศน์ในการมองโลก และเป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่างๆ
- 6) มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับสมดุลในการพัฒนาทางสังคมตลอดเวลา
- 7) มีลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ในตัวเอง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เกิดจากการสืบสาน ถ่ายทอด และสืบทอดประสบการณ์จากรุ่นถึงรุ่นเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมาเป็นเวลาภานาน ถ้าถูกกลั่นกรอง ขาดการยอมรับ และถูกทำลายลง ก็จะสูญหายไป ไร้ชีวิต ภูมิปัญญาของตนเอง ทำให้คนในท้องถิ่นไม่มีศักดิ์ศรี ขาดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งสำคัญ ในกระแสโลกการวัดตนที่มีการประทบทั่วโลก (clash of civilization) ทั้งกระแสการใช้ชีวิตและ การบริโภคตามกระแสนิยมของชาติตะวันออก เช่น เกาหลี ญี่ปุ่น ฯลฯ ในขณะเดียวกันก็เข้ามาປะทะกับกระแส วัฒนธรรมตะวันตกในเรื่องของการบริโภคต่อต้านนิยม การแพทย์ การศึกษา เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เป็นต้น ซึ่งทำให้ กระแสของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย เลือนหายตามกาลเวลาและกระแสวัฒนธรรมใหม่ จึงถูกยกเป็นข้อโต้แย้งหนึ่งที่มี ความน่าสนใจ คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้มีมากหมายหลายแขนง แต่ถูกลดความค่าลงด้วยเหตุผลของความล้าสมัยด้วย พัฒนาทางด้านวัฒนธรรมที่มากลงความเจริญในยุคแห่งวิทยาการอันก้าวไกล ไม่เป็นอารยะ ปัจจัยหลักประการไม่ได้ เอื้ออำนวยต่อความเจริญดิบโตของประเทศและความน่าเชื่อถือในระดับนานาชาติ คนบางกลุ่มจึงไม่ค่อยให้ความนิยม และสืบสานกันมากนัก และยังมีข้อจำกัดของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ มักเป็นเรื่องราวหรือกระบวนการที่สืบทอด บอกกล่าวกัน เป็นการภายนอก นี้จะช่วยลดความขัดแย้งและลดการกัดแกร่งในวิถีชีวิตของผู้คน เกิดความราบรื่น ที่น่าสังเกตว่า กระแสทางเลือกนี้จะช่วยลดความขัดแย้งและลดการกัดแกร่งในวิถีชีวิตของผู้คน เกิดความราบรื่น

ในการดำเนินชีวิต ซึ่งรวมถึงการสืบทอดวัฒนธรรมหรือคุณค่าของสังคมให้ดำเนินต่อไป ซึ่งภูมิปัญญาท้องถินสามารถใช้ในการจัดการความขัดแย้งได้ เช่น ชุมชน หรือองค์กรเพื่อคลี่ความขัดแย้ง หรือเปลี่ยนความขัดแย้งเป็นพลังในเชิงบวกที่จะผลักดันชุมชนหรือองค์กรไปสู่อนาคตที่ดีกว่าในระดับจุลภาคได้ แต่ในระดับมหภาคนั้น บทบาทของภูมิปัญญา ท้องถินจะสามารถแก้ไขปัญหาได้หรือไม่ และภูมิปัญญาท้องถินมีความสำคัญต่อการจัดการความขัดแย้งจริงหรือ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถินในฐานะของเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง

ขอบเขตของการวิจัย

ใช้การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ได้ดำเนินการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการผลงานวิจัยและบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา ท้องถินและการจัดการความขัดแย้ง ทั้งเอกสารทางวิชาการประเพทต่างๆ ภายในประเทศไทยและเอกสารทางวิชาการประเพทต่างๆ ที่ต่างๆ ทั่วโลก ทั้ง ข้อมูลทางวิชาการที่ได้จากการสืบค้นทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือทางเว็บไซต์ ต่างๆ อันประกอบไปด้วยข้อมูลทางวิชาการ โดยศึกษาเฉพาะเอกสารที่มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถินในการจัดการความขัดแย้งทั้งภายในประเทศไทยและต่างประเทศ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยขึ้นนี้จะสะท้อนให้บุคคลทั่วไป หน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชน ทราบถึงความสำคัญในการใช้ภูมิปัญญาท้องถินจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

ผลการศึกษา

จากการศึกษาจากเอกสาร พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิน เป็นต้นทุนทางสังคมที่มีความสำคัญในมิติของการจัดการความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีการดำเนินชีวิต หรือองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถินจึงสามารถใช้แก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมได้สังคมหนึ่งเป็นกระบวนการการระงับข้อพิพาททางเลือกที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งที่สามารถ และสามารถรักษาความสัมพันธ์ของคู่กรณีได้ กล่าวว่าคือ คู่กรณีสามารถกลับมาใช้ชีวิตปกติและสามารถพูดคุยกันได้เหมือนก่อนกิจกรรมความขัดแย้ง ยกตัวอย่างเช่นการจัดการความขัดแย้งในระดับบุคคล กรณีการระงับข้อพิพาทที่ชาวอีสานเคยกระทำกันมาแต่โบราณ คือให้จ้าวโคตร คือผู้ใหญ่ที่ผู้คนเคารพนับถือ เป็นผู้ไกล่เกลี่ยหัดสินความผู้ใหญ่หรือจ้าวโคตรเป็นคนที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ และรู้จักมักคุ้นกับคุ้มความทั้งสองฝ่ายดี การระงับข้อพิพาทจะทำได้บุกเบิกยิ่งขึ้น ดีกว่าการใช้กฎหมายและคู่กรณีที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันคงเดิม สามารถสร้างความสมานฉันท์แก่คู่กรณีได้ (อุดม บัวศรี และขอบ ดีส่วนโคก, 2546) ความขัดแย้งที่มีอยู่ในทุกชุมชน รูปแบบและความรุนแรงของความขัดแย้งจะแปรผันแตกต่างกันตามสถานที่และช่วงเวลาในแต่ละชุมชน วิธีการชุมชนและสมาชิกของชุมชนตอบสนองต่อความขัดแย้งยังแตกต่างกันมาก (Alfonso Peter Castro and Kreg Ettenger, 1996) การใช้ภูมิปัญญาท้องถินซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนในชุมชนยอมรับและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน จึงเป็นเรื่องง่ายต่อการยอมรับข้อตกลงต่างๆ ผ่านความเชื่อถือเดิมของชุมชน ภูมิปัญญาจึงเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันตั้งแต่การทำมาหากิน การอาชัยอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติทางศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ทั้งนี้ เมื่อจากองค์ความรู้เป็นคุณประโยชน์ที่อู้ผู้คนในชุมชนมาก เมื่อชาวบ้านใช้ความรู้นี้เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ หรือคนกับสิ่งเหลือธรรมชาติ องค์ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เป็นแนวทาง หลักเกณฑ์ บรรทัดฐานทางสังคมที่กำหนดวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับ

ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของครอบครัว ความสัมพันธ์กับคนอื่น ความสัมพันธ์กับสิ่งหนึ่งในธรรมชาติ เป็นต้น ต้นทุนทางสังคม ที่มีอยู่แต่เดิมซึ่งเป็นพลังที่มีองไม่เห็นที่มีความสามารถในการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการความขัดแย้งเป็นการใช้ศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการเพื่อให้ปัญหาได้รับการคลี่คลายโดยเร็วและเกิดผลกระทบข้างเคียงน้อยที่สุดจากการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาในการจัดการความขัดแย้ง พบว่า เทคนิคในการใช้ภูมิปัญญาในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งมีทักษะดังต่อไปนี้ແงอยู่ในการจัดการความขัดแย้ง (Rachel Goldberg and Brian Blancke, 2012) ดังนี้

1. เทคนิคการฟังอย่างตั้งใจ (Active Listening) ผู้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตั้งใจฟังสิ่งที่คู่กรณีต้องการ และมุ่งสังเกตไปที่อารมณ์ที่คู่กรณีต้องการจะสื่อสาร
2. การระดมความคิด (Brain storm) ร่วมกันแลกเปลี่ยนและเสนอแนวความคิดที่เป็นประโยชน์จากการร่วมกันในท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง
3. การสร้างความสัมพันธ์ (building Relationships) สร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อคู่กรณี เป็นฐานในการสร้างความร่วมมือ เพื่อลดการแยกตัวออกจากปัญหา
4. การประชุม (Caucuses) คู่กรณีที่แยกตัวออกจากกันอีกทั้งเจ้าของปัญหา ร่วมกันจัดการประชุมเพื่อเป็นการสื่อสารโดยตรงต่อกันจะก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์และการสนทนาขึ้น
5. วางแผนใหม่ (Reframing) ระบุถึงสมมุติฐานหลักและสิ่งที่เป็นทางเลือกในการแก้ไขความขัดแย้งเพื่อหาภูมิปัญญาในการแก้ไขความขัดแย้ง
6. บทบาทสมมุติ (Role-plays) ให้คู่กรณีแสดงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อศึกษาความคิดและอารมณ์ของเขาระบุตัวเองให้เป็นบทบาทสมมุติเท่านั้นไม่ใช่การแสดงความหมายหรือคุยกับคนอื่น เช่น การเป็นร่างทรง หรือการแสดงออกในประเพณี วัฒนธรรม เป็นต้น
7. การจัดลำดับ (stacking) สร้างลำดับเหตุการณ์การเขื่อมโยงเข้ากับภูมิปัญญา เพื่อให้ทุกคนที่ต้องการอุทิศตนให้แก่ความชัดเจน ไม่ให้ขาดหายไป ทำให้เข้ารู้ว่าข้อมูลที่เข้าให้มาค่าและมีความสำคัญ

ซึ่งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการความขัดแย้งนั้นมีหลักฐานชี้ให้เห็นทั้งเอกสารต่างประเทศและภายในประเทศ ซึ่งสามารถถอดบทเรียนได้ ดังประเด็นต่อไปนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความขัดแย้งในต่างประเทศ

จากการศึกษาเอกสารและการวิจัยจากต่างประเทศ พบว่า ในต่างประเทศมักนิยมใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทด้านปรัชญาและความเชื่อ ที่มักแฝงอยู่ในศาสนาและรูปแบบของอำนาจหนึ่งในธรรมชาติ ซึ่งส่งผลต่อระบบความคิด ความเชื่อของผู้คนในชุมชน ซึ่งมีการใช้ภูมิปัญญาในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทั้งในระดับบุคคล และระดับมหาภาค การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการความขัดแย้งไม่ได้มีในประเทศไทยเท่านั้น ในต่างประเทศก็ให้ความสำคัญกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งในการจัดการความขัดแย้ง ความขัดแย้งสอนถึงวิธีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยรับผ่านสัญลักษณ์นิทานพื้นบ้านและคลาสสิกโบราณ เช่น ตำราพิสัยสังคրาม และภาควัตถุคิตา (ปรัชญาที่เกิดขึ้นจากการสนทนาระหว่างพระภิกษุและกับเจ้าชายอรชุน ในระหว่างการเข้าสู่สุสานรูป) ทักษะความขัดแย้งปฏิบัติทั่วโลก โดยแฝงอยู่ในประเพณีสำคัญทางศาสนาและประเพณีของชนพื้นเมืองผสมผสานกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่และทฤษฎีการแก้ปัญหาความขัดแย้ง วิถีแห่งความขัดแย้ง ข้ามวัฒนธรรมต้องแก้ด้วยวัฒนธรรม เมมาระทั้งเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยจากประเพณีพื้นเมือง ศาสนาและนิทานพื้นบ้านถูกนำมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มานีชา อีลานยา เ洁ลามาณ (Mneeha Ilanya Gellement, 2007) ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นมือที่มีองไม่เห็นในการจัดการความขัดแย้ง ภูมิปัญญาที่มีมาอย่างต่อเนื่องการพัฒนาตัวกรองที่มีชีวิตชีวาที่สร้างอยู่

มุ่งมองและความคิดเรื่องเวลาและความคุ้มการต้องทางสังคมผ่านการใช้ร่วมกันทางสังคม บรรทัดฐานและค่านิยมที่สร้าง เหล่านี้ความเข้าใจร่วมกันในรูปแบบการเชื่อมต่อระหว่างคนและกลไกสังคมเป็นการสื่อสารเข้าใจและการมีปฏิสัมพันธ์ ภาษา วัจนาภาษา พิธีกรรมและเป็นสัญลักษณ์ ในการเจรจาต่อรอง ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การดำเนินงานผ่านรูปแบบที่แตกต่างกันของการสื่อสาร รูปแบบทางวิชาและอวจนาภาษาที่แตกต่างกันในการแสดงออกของข้อมูลวิธีการจัดระเบียบและความสัมพันธ์กับเวลาและพื้นที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ความแตกต่างของภูมิปัญญาสามารถเปลี่ยนคำจำกัดความที่ไม่เหมือนกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นนักจะเกิดขึ้นกับความคิดที่เฉพาะเจาะจงมาก เช่นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันซึ่งการเจรจา ภูมิปัญญาสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการเจรจาต่อรองที่ประสบความสำเร็จ

ยิ่งไปกว่านั้น ในทวีปยุโรป คัมภีร์ใบเบิล ถือเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งสำหรับผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ คัมภีร์ใบเบิลมีการถ่ายทอดและสืบทอดต่อกันมาเป็นระยะเวลา漫漫 ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมในการจัดการความขัดแย้งเชิงถูกบันทึกไว้ในคัมภีร์ใบเบิลไว้หลายบท เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคล และความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคน (Rabbi Barry Rubin, 2016) เช่น

"James 1:19 Know this, my beloved brothers: let every person be quick to hear, slow to speak, slow to anger"

"รู้เช่นนี้แล้ว พื่นอองข้า ทำให้ทุกคนได้ยินอย่างรวดเร็ว พุดให้ชั่ลง และໂກຮູໃຫ້ຍອຍລົງ"

" Proverbs 15:1 A soft answer turns away wrath, but a harsh word stirs up anger."

"คำตอบที่อ่อนโยนจะทำให้ความโกรธแค้นหมดสิ้นไปแต่คำพูดที่หยาบคายจะกระตุ้นความโกรธให้เพิ่มมากขึ้น"

ในแง่มุมของการใช้กฎหมายท้องถิ่นเพื่อจัดการความขัดแย้งในระดับมหาชน หากพิจารณาจากวิถีดั้งเดิมของชาวคริสต์เตียน ถูกปลูกฝังให้รักศัตtruเมื่อวันรักตนเอง มาเรตตินลูเทอร์ คิง จูเนียร์ นักศาสนาเจ้า耶และนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน ชาวอมริกัน เรียกร้องสิทธิแรงงาน ใช้สโลแกน “ชันเป็นมนุษย์” เชื่อว่า ความจริงที่มนุษย์ทุกคนสามารถได้รับการปฏิบัติอย่าง เท่าเทียมกันตามกฎหมาย ทุกคนสมควรที่จะได้รับการเคารพ ซึ่งถูกมองเป็นแนวคิด สำหรับการต่อสู้และเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่ง ถือตัวอย่างหนึ่งที่รู้จักกันเป็นอย่างดี คือ มหาตมะ คานธี ผู้นำและนักการเมืองที่มีชื่อเสียงชาวอินเดียและเครื่องในศาสนา Hinดู ประสบความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้งบนพื้นฐานของการต่อสู้แบบสันติวิธี ด้วยการใช้กลยุทธ์ในการใช้กฎหมายในศาสนาของชาวอินดู นำประชาชนอินเดียทั้งประเทศต่อสู้กับอังกฤษที่มีอำนาจในขณะนั้นได้สำเร็จ ด้วยวิธีการที่เรียกว่าสันติวิธี ใช้หลักอหิงสา จนสามารถเรียกว่า “เครื่องกลับคืนสู่ประเทศและตักดิศรีวิกลับคืนสู่ประชาชน คานธีความเชื่อมั่น ในมนุษยชาติ ว่ามนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนดีหรือคนเลว หากได้รับการปฏิบัติอย่างถูกต้องแล้วก็จะถูกยกย่องเป็นคนดี ขึ้นมาได้ทุกคนไม่มียกเว้น โดยใช้ความเกรงกลัวและละอายต่อความผิดบาปในการทราบด้วย ด้วยวิธีการของ “สัตยาเคราะห์” (Satyagraha) การยอมทนทุกข์เพื่อชำระจิตใจของตัวเองและเปลี่ยนจิตใจของผู้ที่ทำผิด คานธีได้อุดอาหารนับหลายครั้งในชีวิต เมื่อเห็นผู้ร่วมงานใช้วิธีการรุนแรงหรือกระทำผิด ด้วยความเสียสละและการยอมทนทุกข์ของคานธี ผู้กระทำผิดได้สำนึกกลับตัวเสียใหม่ คานธีเชื่อว่าการอดอาหารเป็นการชำระจิตใจของตนเองให้บริสุทธิ์ และเป็นการชำระจิตสำนึกของส่วนรวมให้บริสุทธิ์ด้วย (Deidre Combs, 2004) มาเรตติน ลูเทอร์ คิง จูเนียร์ และคานธี ต่างก็ใช้กฎหมายท้องถิ่นแห่งที่มีอยู่ในศาสนาในการจัดการความขัดแย้ง ถือเป็นภูมิปัญญาทางคติชนวิถยา (Folklore) ซึ่งเป็นแบบแผนการแสดงออกทางความคิดความเชื่อของชาวบ้านในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ดนตรี ศาสนา ความเชื่อ สุภาษิต คำพังเพย คติพจน์ นิทาน เรื่องเล่า เป็นต้น คำว่า Folklore เริ่มใช้ในปี ค.ศ. 1846 โดย วิลเลียม โธมัส หมายถึง นิยายของชาวบ้าน โดยทั่วไปคติความเชื่อจะใช้การแสดงออกทางภาษาซึ่งมีผลด้วย

ความเชื่อทางศาสนา (Georges, Robert A., 1995) มีการเล่าแบบปากต่อปากจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง นอกเหนือไปที่ส่องยังมีแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน คือ เชื่อว่าทุกคนมีความท่าเที่ยมกันแม้ความคิดเห็นจะแตกต่างกัน

หากกล่าวถึงเรื่องของศติชนวิทยา ก็ต้องกล่าวถึงศาสนาอิสลามในประเทศไทยนี้เชย อย่างพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น นาหลี เป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นในการนับถือศาสนาอิสลาม พิธีกรรมต่าง ๆ กระทำขึ้นเพื่อบูชาเทพเจ้าสำคัญ 3 องค์ คือ พระพรหมในฐานะผู้สร้าง พระศิวะในฐานะผู้ทำลาย และพระวิษณุในฐานะผู้ปกป้องโลก ทั้งนี้มีอีพิจารณา จำกบริบทแวดล้อม เช่น สถานที่ราชการ และชื่ออาคารต่าง ๆ ส่วนใหญ่มีสัญลักษณ์เป็นครุฑ หรือ การุดา (Garuda) เป็นสิ่งที่ซึ้งเหล่านี้ ชาวนาหลีให้ความสำคัญกับพระวิษณุเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากครุฑคือพานะของพระวิษณุ (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุต์ม. เจริญเมือง, 2547) ชาวนาหลีได้มีริพัฒนาฐานความเชื่อที่เรียกว่า “ศรีธรรมะ” คือความเชื่อ ในความสัมพันธ์ของสามสิ่ง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า โดยมนุษย์ต้องมีความศรัทธาในพระเจ้า มีการเช่นไหว้ทั้งที่บ้านและวัดวิษณุ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เนื่องจากความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีมาจากการ พระพรหมองค์เดียวกัน ซึ่งเทพเจ้านี้เป็นค่านิยมหลัก (Core Value) ที่ยึดถือผู้คนให้อยู่กันด้วยความสงบเรียบร้อย ดังนั้น มนุษย์ทุกคนจึงเป็นพื้นอันกันวิษณุ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ สิ่งแวดล้อม เนื่องจากเชื่อว่าทุกคนทุก แห่งไม่ว่าจะเป็นญาติ แม่น้ำ ดันไม้ และที่ได้ก่อตามจะมีเทพประจายู่ทุกจุด มนุษย์จึงไม่ควรทำลายทรัพยากร สิ่งแวดล้อม (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุต์ม. เจริญเมือง, 2547) ด้วยเหตุนี้ พระเจ้า มนุษย์ และสิ่งแวดล้อมคือหนึ่งเดียวกัน จึงจำเป็นต้องส่งเสริมรักษาทรัพยากรเหล่านี้ไว้ หากมนุษย์ทำลายสิ่งแวดล้อมก็เท่ากับว่าทำลายตนเอง นอกเหนือไปนี้ยังเชื่อว่า มนุษย์อยู่ระหว่างความดีกับความชั่ว การดำเนินชีวิตจึงเป็นไปเพื่อทำให้ความดีกับความชั่วเกิด ความสมดุล ไม่ให้ความชั่วเข้าครอบงำ ด้วยเหตุนี้จึงเกิด “พิธีตะไบพัน” ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ ทำพิธีกรรมกับเด็ก เพื่อตัดไข่ไว้ลีบของความชั่วร้ายไม่ให้เข้าครอบงำการกระทำการของเด็กวิษณุ ซึ่งพิธีกรรมความเชื่อนี้สามารถลดปัญหา ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับความต้องการทรัพยากรธรรมชาติได้

ในประเทศไทยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพิธีกรรมที่ทำการฝ่าสัตว์เพื่อบูชาญหรือที่เรียกว่า เทศกาลผีมหาภี (Gadhimai festival) เป็นพิธีกรรมโบราณที่มีความผูกพันกับความเชื่อในด้านศาสนาของผู้คน แต่ละบุคคล มีลักษณะทางพิธีบูชาญ เจ้าแม่การิมัย ซึ่งจัดขึ้นทุก 5 ปี มีต้นกำเนิดมาจากชาติที่เชื่อ บางวน ชาอดัห์หรือ เจ้าของบ้านในระบบศักดินา ซึ่งถูกจงใจอยู่ในป้อมมักระปูร เมื่อราว 260 ปีก่อน ในระหว่างที่ถูกจงใจนั้นเองเข้า เกิดผีนว่า เจ้าแม่การิมัย ได้มาโปรด และทุกปีญาที่เกิดขึ้นกับตัวเขาก็ได้รับการแก้ไขหากทำการบูชาเจ้าแม่การิมัย ด้วยโลหิตขึ้น ด้วยการกรีดนำเลือดจาก 5 ส่วนในร่างกายของตัวเองมาบูชา เจ้าแม่การิมัย โดยว่ากันว่าจะทำพิธี นั้นได้เกิดปรากฏแสงไฟอยู่ภายในไฟในหนึ่งด้วย ในเมืองปาริยะปุระ ภายใน 2 วันแรกของเทศกาล ไฟ หมู ไก่ หนู รวมถึงนกพิราบ จะถูกสังหารด้วยการกรีดเลือดให้ไฟหลอกมาจากร่างกาย จนนั้นผู้ที่พิธีจะนำความแม่น้ำเพศผู้ จำนวนมากออกจากวัยชราที่ไม่สามารถรับภาระได้ ที่ร่างกายของสัตว์เหล่านี้ ก่อนจะปลิดชีพ พากมันที่ลีบตัว โดยประมาณว่ามีสัตว์น้อย ใหญ่ที่ถูกสังเคราะห์ในพิธีตั้งก่อตัวร่วม 250,000 ตัว ขณะที่พิธีกรรมครั้งล่าสุด ในเดือนพฤษจิกายน 2557 มีการสังเวยสัตว์น้อย ใหญ่กว่า 500,000 ชีวิต ที่มีการ弄เลือดมากที่สุดในโลก ชาวบ้าน ยังคงมีความเชื่ออย่างหนึ่งว่า เกรงกลัวต่อภัยและความขัดแย้งอันไม่สงบที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ และปฏิเสธที่จะ ยกเลิกพิธีกรรมดังกล่าวด้วยความเกรงกลัวในอำนาจของเจ้าแม่การิมัย (Robert C. Jones, 2015)

สำหรับความขัดแย้งในระดับจุลภาค เช่น ความขัดแย้งระหว่างบุคคล นักวิชาการในต่างประเทศ เริ่มให้ ความสนใจเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้ามายบทบาทในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้น Ute Kunzmann (2010) นักจิตวิทยาชาวเยอรมัน เชื่อว่าภูมิปัญญา มีความเกี่ยวข้องกับความรู้ตั้งเดิมและ พฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อเกิดความขัดแย้งทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกนำมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งตั้งแต่ อดีต古老 แนวคิดปรัชญาคลาสสิก (Classical philosophical conceptions) เน้นย้ำถึงการเชื่อมโยงภูมิปัญญา

ห้องถีนกับการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยการใช้ความคิดสร้างสรรค์ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีความขัดแย้งในระดับรุนแรง ผลการวิจัยของ Kunzmann พบว่า ภูมิปัญญาห้องถีนเป็นประโยชน์ในการจัดการกับความขัดแย้งในสังคมได้ ซึ่ง Kunzmann ได้ให้คู่ต่อสู้ที่มีความขัดแย้งระดับรุนแรงพูดคุยกันเรื่องความขัดแย้งในชีวิตการแต่งงานของพอกษา จากนั้นจึงใช้ Berlin Wisdom Paradigm เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ประกอบด้วย 5 ปัจจัย ได้แก่ คุณค่าความรู้เกี่ยวกับความจริงของชีวิต คุณค่าความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนของชีวิต อายุขัยของการ มีชีวิต คุณค่าของความสัมพันธ์ และการจัดลำดับความสำคัญของชีวิต ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการใช้ชีวิตหรือวิถี ภูมิปัญญาห้องถีน ให้คู่กรณีเห็นถึงสถานการณ์อันเลวร้ายที่เกิดขึ้นและผลกระทบจากความขัดแย้ง ระหว่างหนังสือการใช้ชีวิตส่งผลภูมิปัญญาสามารถจัดการความขัดแย้งที่รุนแรงในความสัมพันธ์ระดับบุคคล (Interpersonal) ได้อย่างประสบความสำเร็จ

ภูมิปัญญาห้องถีนกับการจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย

ในประเทศไทย ได้เริ่มนำการจัดการความขัดแย้งแบบตะวันตกมาใช้ในการไก่เกลี่ยก่อนดำเนินกระบวนการยุติธรรม จากสถิติการไก่เกลี่ยการบังคับคดีแพ่ง ในเดือนกรกฎาคม ปีงบประมาณ 2559 พบว่า อัตราการไก่เกลี่ย 2,191 เรื่อง ไก่เกลี่ยสำเร็จ 1,839 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 83.89 (กรมบังคับคดี, 2559) ซึ่งในบางคดีนั้นไม่สามารถใช้ชีวิตรการเจรจาไก่เกลี่ยด้วยคนกลาง (Mediator) หรือวิถีทางกฎหมายได้สำเร็จ การบริหารจัดการภาครัฐในปัจจุบัน จึงเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้น รัฐจึงจำเป็นต้อง "พัฒนาประชาชน" ว่าชาวบ้านในพื้นที่นั้น แต่เดิมในอดีตมีวิถีการบริหารจัดการปัญหาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทของพื้นที่อย่างไร การตระหนักรถึงเสียงสะท้อน ความรู้และความรู้สึกของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ย่อมมีความสำคัญ ซึ่งมิติของภูมิปัญญาห้องถีนจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการความขัดแย้งอย่างมากในสังคมไทย

ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในช่วงที่กระแสวิชาชีวกรรมทิศทางการพัฒนาประเทศไทยกำลังแพร่หลายในสังคมไทย หรือเมื่อประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมา ผลจากการประทับ根ทางวัฒนธรรมกระแสใหม่ที่รับมาจากต่างประเทศและกระแสการใช้ภูมิปัญญาห้องถีนดังเดิมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ช่วยให้สังคมไทยมีโอกาสพัฒนาแนวคิดและทิศทางการพัฒนาในอดีต แสวงหาทางเลือกที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมของเราร่วมมือในการนำภูมิปัญญาห้องถีนเข้ามาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน วิถีชีวิตต้องเดินของคนไทยเป็นลักษณะของการอยู่ร่วมกันในชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องไม่กี่ตระกูล ซึ่งได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่ หรือสืบทอดบรรพบุรุษ จนนับญาติกันได้ทั้งชุมชน มีคนเม่าญาติที่ช่วยเหลือกัน หน้าที่ของผู้นำไม่ใช่การสั่ง แต่เป็นผู้ที่ให้คำแนะนำปรึกษา มีความแม่นยำในกฎระเบียบประเพณีการดำเนินชีวิต ตัดสินไก่เกลี่ยหากเกิดความขัดแย้ง ช่วยกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ปัญหาในชุมชนก็มีไม่น้อย ปัญหาการทำอาหาร กิน นอนแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด ใจลักษณะความเป็นต้น นอกจากนั้น ยังมีปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนหรือระหว่างชุมชนการละเมิดกฎหมายประเพณี ส่วนใหญ่จะเป็นการ "ผิดผิด" คือ ผิดของบรรพบุรุษ ผู้ซึ่งได้สร้างกฎหมายต่าง ๆ ไว้ เช่น กรณีที่ขายหมูถูกเนื้อต้องตัวหนูยังสาวที่ยังไม่แต่งงาน เป็นต้น ชาวบ้านอยู่อย่างพ่ออาสาด้วยกัน ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ยามเกิดอุบัติเหตุทางภัย ยามที่เจ็บไข้ไม่หาย ความเชื่อถือกันที่เรียกว่า การลงแขก ทั้งแรงกายแรงใจที่มือถือจะช่วยเหลืออุทิศตน การแลกเปลี่ยนสิ่งของ อาหารการกิน และอื่น ๆ จึงเกี่ยวข้องกับวิถีของชุมชน ชาวบ้านช่วยกันเก็บเกี่ยว สร้างบ้าน หรืองานอื่นที่ต้องการคนมาก ๆ เพื่อจะได้เสริจโดยเร็ว ไม่มีการจ้าง และในชุมชนต่าง ๆ จะมีผู้มีความรู้ความสามารถสามารถหลอกหลอน บางคนเก่ง ทางรักษาโรค บางคนทางการแพทย์ บางคนทางการเลี้ยงสัตว์ บางคนทางด้านดูแลรักษา บางคนเก่งทางด้านพิธีกรรม คนเหล่านี้ต่างก็ใช้ความสามารถเพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยไม่ถือเป็นอาชีพที่มีค่าตอบแทน อย่างมากก็มี

"ค่าครุ" แต่เพียงเดือนน้อย ซึ่งปกติแล้ว เงินจำนวนนั้นก็ใช้สำหรับเครื่องมือประกอบพิธีกรรม หรือเพื่อทำบุญที่วัดมากกว่าที่หมายหรือบุคคลผู้นั้นจะเก็บไว้ใช่เอง เพราะแท้ที่จริงแล้ว "วิชา" ที่ครุถ่ายทอดมาจึงเป็น "ภูมิปัญญา ท้องถิ่น" ที่ถ่ายทอดให้ลูกศิษย์จะต้องนำไปใช้เพื่อประโยชน์แก่สังคม ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว การตอบแทนจึงไม่ใช่เงินหรือสิ่งของเสมอไปแต่เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยวิธีการต่าง ๆ ดังเช่น สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2552) ได้กล่าวถึงการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมีหลากหลายวิธี ชุมชนได้อศัยทุนวัฒนธรรมดั้งเดิมในการประพฤติปฏิภูมิปัญญา ได้แก่ อิทธิบัติ คงสิบสอง คงสิบสี่ และหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ในการสร้างความเข้มแข็ง สร้างพลังความสามัคคีร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งวิธีที่สมควรพิจารณาคือการที่สามารถจัดการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยนำความสมานฉันท์และความพหุสุขชุมชนได้อย่างยั่งยืน ซึ่งที่ผ่านมาการพิจารณาถึงภูมิปัญญาทั้งเดิมในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนนี้นับเป็นความพยายามในการจัดการต่อกระบวนการยุติธรรมจากระบบส่วนกลางสู่ระบบความเชื่อมโยงกับภูมิปัญชาชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ได้มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการระงับข้อพิพาทในชุมชน เป็นระบบอาวุโสในภาคอีสานที่เรียกว่า "จ้าวโคตร" ซึ่งมีอิทธิพลต่อระบบสังคมของอีสานมาก จ้าวโคตรเป็นคนที่ชุมชนอีสานให้ความเคารพนับถือและรู้จักกันกับคุณธรรมทั้งสองฝ่ายดี เป็นผู้อาวุโสสูงสุดในตระกูลด้านอายุ ความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ มีหน้าที่อบรมสั่งสอน ให้คำปรึกษา ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับพิธีกรรมและประเพณีอันดี ใกล้เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นให้เกิดความสงบสุข

อีกรสึหนึ่ง ชนเผ่าลาหู หรือที่รู้จักกันดีในนามของชาevaเผ่ามูเซอ จะใช้กติกาของหมู่บ้านเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง กำหนดกติกาเพื่อเป็นกฎหมายตัดสิน ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ใช้อำนาจของบุคคล คือ ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน (สำนักสันติวิธี สถาบันพระปกเกล้า, 2552) ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน จะใช้พิธีกรรมความเชื่อจากอคำนากเนื่องหรือธรรมชาติเป็นกลไกในการควบคุมความขัดแย้ง เช่น หากเกิดปัญหาในหมู่บ้านที่ไม่สามารถตกลงกันได้ ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้านจะทำหน้าที่ตัดสินผ่านพิธีกรรม เพื่อจะให้เกิดการปรองดอง ทำหน้าที่เบรียบเสมือนเป็นคนกลาง ใกล้เกลี่ยและหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับปัญหาที่เกิดขึ้น เช่นเดียวกับชาวบ้านในตำบลแม่เตี้ยะ อำเภอจังหวัดเชียงใหม่ ที่อาศัยพิธีกรรมในการจัดการความขัดแย้งในชุมชน นั่นก็คือ "ประเพณีเลี้ยงดง" โดยใช้อำนาจของหนึ่งตระกูลที่คือ ผู้ปู่และย่าแซ (ตามตำนานเมืองเชียงใหม่เชื่อว่า ผู้ปู่และย่าแซทำหน้าที่ปกป้องดูแลเมืองเชียงใหม่บริเวณรอบบ้าน) เป็นสื่อกลางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน ผ่านร่างทรง ในภาษาล้านนาเรียกว่า "ม้าชี" โดยม้าชีจะถูกเลือกจากการที่ผู้ปู่และย่าแซด้วยการนำไปเข้าฝันหลังจากนั้นผู้ที่ได้รับเลือกต้องเดินทางไปพบกับเจ้าพิธีประจำหมู่บ้านที่มีการสืบทอดการจัดประเพณีเลี้ยงดงมา หลายชั่วอายุคนเพื่อรับพานครุเป็นม้าชีในประเพณีเลี้ยงดง เมื่อมาถึงวันบรรวางผู้ปู่และย่าแซก็จะผ่านร่างของม้าชีพดุกยักษ์ชาวบ้าน พิธีเลี้ยงดงในอดีตเจ้าผู้ครองนครล้านนาและผู้นำชุมชนต้องเข้าร่วม เพราะมีความเชื่อว่า เมื่อเลี้ยงดง บรรวางด้วยเครื่องเช่นและชำรากหันมุ่นเข้าเที่ยบหู เพื่อเป็นตัวแทนของมนุษย์ เมื่อดำเนินการแล้วก็จะก่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล และประชาชนไม่เจ็บไข้ ทำการเกษตรได้ผลดีตลอดปี และป่าตันน้ำยั่งคงอยู่ และสำหรับผู้บุกรุกมีอันเป็นไป (สุดารัตน์ รัตนพงษ์, 2552) ซึ่งประเพณีเลี้ยงดงนี้สืบทอดปฏิบัติมากกว่า 200 ปี จนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องของความเชื่อเป็นกุศโลบายแก่ปัจจุบันอย่างไร รักษาความสงบในหมู่บ้าน จะส่งผลให้ชาวบ้านทุกคนเจริญรุ่งเรือง ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านเกรงกลัวต่อการตัดไม้ทำลายป่า และลดความขัดแย้งในชุมชน เพราะเมื่อเกิดปัญหาในชุมชนก็จะอ้างถึงอำนาจของผู้ปู่และย่าแซเพื่อตัดสินปัญญาที่เกิดขึ้นและทำให้ชุมชนเกิดความสงบสุข

ในอีกรสึหนึ่งที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ กรณีของชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดปัตตานี ซึ่งมีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการความขัดแย้งบนธารน้ำตกพยากรณ์ โดยชุมชนมี

รูปแบบในการจัดการความขัดแย้งทั้งการพูดคุย ไตรส่วนข้อเท็จจริงและการนำกฎหมายท้องชุมชนมาปรับใช้ ซึ่งปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากความขัดแย้งกับชาวประมงพื้นด้วยกัน ส่วนใหญ่ไม่จำเป็นต้องใช้กฎหมายของรัฐในการแก้ไขปัญหา เพราะนักกฎหมายจะทำให้เรื่องราวเกิดการบานปลายแล้ว ความเป็นมิตรและพื้น壤ในชุมชนก็อาจจะลดน้อยลงไปได้ด้วย การจัดการโดยใช้กฎหมายปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของชุมชน ซึ่งโดยส่วนใหญ่ ชาวประมงพื้นบ้านมักมีการเรียนรู้และสืบทอดผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ ในชุมชน เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันเครือญาติ สถาบันเพื่อน เป็นต้น ซึ่งการต่อรองอยู่ของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้สถานการณ์ความรุนแรงในสามจังหวัด ชายแดนภาคใต้โดยชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดปัตตานี ได้มีการนำเรื่องระบบกฎหมายปัญญาในการจัดการความขัดแย้ง ของชุมชนมาปรับใช้จนกระทั่งถึงคุกปัจจุบัน มีการปรับกฎหมายปัญญาเดิมในบางประเด็จให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา มีการรับอิทธิพลจากภายนอก เช่น กฎหมายต่างประเทศ ฯ มาประยุกต์ระบบการจัดการความขัดแย้งให้สอดคล้องกับ บริบททางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยระบบกฎหมายปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวยังคงมีผลบังคับใช้กับชุมชนประมง พื้นบ้าน จังหวัดปัตตานีได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชุมชนประมงพื้นบ้านที่มีลักษณะเป็นชุมชนดั้งเดิม โดยมี การปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละยุคสมัย (พิริยนันลัย สุวิมล, 2553) ดังนั้น ระบบกฎหมายปัญญาในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนจึงเป็นระบบที่เคลื่อนไหวและปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง ทั้งใน แง่ของการผลิตข้อความ จาริตรัฐประเพณี วิถีปฏิบัติเดิมและการผลิตใหม่ของระบบการจัดการความขัดแย้งของชุมชน เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากเดิมซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนสามารถรักษาระบบความสัมพันธ์ กฎหมายที่ แย่ลงความเข้มแข็งของความเป็นชุมชนอยู่ได้

ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ

ที่ผ่านมาหน่วยงานภาครัฐมักจะมีความขัดแย้งกับประชาชนในเรื่องของการดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่กระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน พัฒนาการของความขัดแย้งมักจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงท่ามกลางนโยบายการพัฒนาของรัฐ อันนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน ชุมชนกับชุมชน และชาวบ้านกับหน่วยงานของรัฐ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความล้มเหลวในการบริหารโครงการหรือนโยบายของรัฐอันเนื่องจากการไม่เคารพในกฎหมายหรือละเมิดสิทธิชุมชนซึ่งมีประชาชนเป็นเจ้าของพื้นที่ ส่งผลให้ชุมชนแต่ละชุมชนเกิดการตื่นตัวในการอนุรักษ์ทรัพยากร ประเพณี วัฒนธรรม จารีตประเพณีดังต่อไปนี้ ที่ชาวบ้านในพื้นที่รู้สึกถึงสิทธิและความเป็นเจ้าของมาตลอดชีวิตและสืบทอดมาหลายชั่วอายุคน หลังจากที่รัฐธรรมนูญฉบับปีพุทธศักราช 2540 มีบทบัญญัติในการรับรองสิทธิชุมชนนี้เป็นครั้งแรกส่งผลให้เกิดการตื่นตัวของชุมชนต่างๆ ในการอ้างสิทธิอนุรักษ์หรือพื้นที่จารีตประเพณีกฎหมายปัจจุบันท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและสิทธิในการมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผนวกกับชาวบ้านมีความรู้เพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต ความเหลื่อมล้ำทางในสังคมที่ไม่เป็นธรรมกับผู้ที่ด้อยโอกาส เช่น คนชาญของชาติพันธุ์ เจ้าหน้าที่รัฐหรือนักกฎหมาย ไม่มีความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุมชนที่ดำเนินโครงการ ไม่เข้าใจวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน หรือการตีความตัวบทกฎหมายที่ทำให้ชุมชนถูกละเมิดในที่สุด บางครั้งกฎหมายที่ตีความอย่างเคร่งครัดหรือถูกนำมายื่นอย่างผิดเจตนาลงมือสามารถมีผลต่อสิทธิชุมชนหรือประชาชนเช่นเดียวกัน และอาจให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้

เป็นวิธีการจัดการโดยรัฐคือไม่อนุญาตให้ชาวบ้านจัดการกันเอง ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าและไม่รู้สึกมีส่วนร่วมแต่กับการทำบุญชาวบ้านกล้า วัดกล้า และกล้าไว้รักษาลั่นร่วมมือเนื่องจากไม่ขัดกับความรู้สึกที่มีต่ออำนาจกฎหมาย

อีกตัวอย่างหนึ่งที่ใช้ภูมิปัญญาในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้สำเร็จ ก็คือ กรณีกลุ่มชาวบ้านนาแก่ ที่ใช้น้ำในภาคการเกษตรกับการประปาต่ำบลแก้งคร้อ ซึ่งเป็นของหน่วยงานรัฐต้องการใช้น้ำเพื่อผลิตน้ำประปา ถึงแม้จะใช้วิธีการในการจัดการความขัดแย้งแบบสากล เช่น การเจรจาไกล่เกลี่ยคุกคาม ก็ยังไม่สามารถอยู่ติดข้อ ขัดแย้งได้ จากผลการวิจัยของ สุนทร ปัญญาพงษ์และคณะ (2555) ยังได้อธิบายสนับสนุนการใช้ภูมิปัญญาในการ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน โดยเสนอแนะการแก้ไขปัญหาที่เน้นให้ดำเนินถึงความสอดคล้องตามประเพณี วัฒนธรรม และความรู้สึกถึงความเป็นธรรมร่วมกันของคนในชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ควรให้ความสำคัญ กับภูมิปัญญาชาวบ้านที่ชุมชนนำมาใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำมากกว่าวิธีการจัดการน้ำตามกระแสทุน นิยม และนำเอวัฒนธรรมชุมชน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยคลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมากกว่านำกฎหมายมา ช่วยในการแก้ไขความขัดแย้ง จะได้รับการยอมรับและความร่วมมือจากประชาชนเพิ่มมากขึ้น การจัดการ ทรัพยากรน้ำด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นกำลังหมดความนิยม สาเหตุเป็นเพราะปัญหาเกิดจากกระแสทุนนิยมที่เข้ามามี อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนรุ่นใหม่ ที่มีแนวความคิดว่าทรัพยากรน้ำเป็นทรัพยากรที่สามารถควบคุมจัดการ ได้ โดยมนุษย์ ทรัพยากรน้ำเป็นต้นทุนในการผลิตสินค้าทางการเกษตรจึงมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ใน การจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งเทคโนโลยีเหล่านี้ได้สร้างผลกระทบต่อระบบนิเวศแหล่งน้ำในระยะยาวจึงส่งผลให้ นโยบายหรือโครงการของรัฐเกิดความล้มเหลว ไร้ประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหา

ในปัจจุบัน หน่วยงานภาครัฐได้ตระหนักรถึงความสำคัญของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาใน พื้นที่ โดยกำหนดโครงการหรือแผนงานต่างๆร่วมกับชุมชน ให้ความสำคัญกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น เครื่องมือเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งในระดับชุมชนและระดับภาค โดยเน้นความสำคัญในเรื่องของการพัฒนา อย่างยั่งยืน จะเห็นได้จากแนวความคิดของ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ในเรื่อง ของเศรษฐกิจพอเพียง นำไปสู่การกำหนดดยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และ ฉบับที่ 9 ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนา การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยต้องดำเนินถึงวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นระบบที่ชีวิตของสังคมที่ให้มนุษย์ปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นได้โดยไม่ทำลาย สิ่งแวดล้อม และให้รวมถึง ศาสนาธรรม ซึ่งเป็นระบบที่ชีวิตของคนในสังคมที่ทำให้สังคมอยู่ได้โดยสงบสุข โดยผ่านองค์ความรู้ต่างๆ กับการบริหาร เช่น การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การแพทย์แผนไทย การจัดการองค์ความรู้ในชุมชน หรือแม้กระทั่งการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นต้น ซึ่งเป็นการให้ สิทธิชุมชนในการบริหารจัดการตนเองเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับรัฐ มักจะเป็นความขัดแย้งด้านค่านิยม (Values Conflict) แก้ได้ยากที่สุด เกิดจากความเชื่อที่ไม่ลงรอยกัน ไม่ว่าจะเป็นภาระจิงหรือภาระการรับรู้หรือระบบค่านิยมที่แตกต่างกันและ เป็นเรื่องที่ลasse เอเดอร์อ่อน (Christopher W. Moore , 1996) ดังนั้น การที่หน่วยงานของรัฐเรียนรู้ถึงพื้นหลังของ ชุมชนย่อมได้เปรียบในเชิงการบริหารรัฐกิจยกตัวอย่างเช่น กลุ่มอนุรักษ์แม่น้ำปิงฝายวังไช ดำเนินเชิงดาว อำเภอเชียงดาว ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อที่จะหารูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำ เชิงบูรณาการ อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์น้ำให้ฝ่านพันไปได้ (กันยารัตน์ รินศร, 2557) โดยใช้ความเชื่อและ พิธีกรรมในการดูแลรักษา น้ำ เช่น การเลี้ยงผีฝาย บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำและป่าไม้ คือ การดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายไม่เบียดเบี้ยนธรรมชาติ ส่วนพิธีกรรมที่พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วม เช่น การบวงสรวง น้ำจากน้ำพระสังข์ยังเทศนา สั่งสอนชาวบ้านให้รักษาป่าต้นน้ำ ไม่ทำลายป่า และยังมีพิธีบวงปลาริบุกฝังให้คุณ รักธรรมชาติด้วย

ขั้นตอนของการใช้ภูมิปัญญาในการจัดการความขัดแย้งต้องเริ่มมาจากการสำรวจสภาพปัญหาหรือความขัดแย้ง ที่เกิดขึ้น จากนั้นจึงทำการศึกษาองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อค้นหากระบวนการหรือแนวทางแก้ไข ที่สามารถยอมรับได้ร่วมกัน ทั้งนี้ ต้องเป็นการแสวงหาด้วยนิร่วมที่คุ้กรณิทั้งสองฝ่ายจะได้ผลประโยชน์ร่วมกัน (win-win) มิใช่หาจุดยืนของตนเองเพื่อต้องการเอาชนะ หรือหาประโยชน์จากการใช้ภูมิปัญญาเพื่อหาผลประโยชน์เข้าตนเอง จนทำให้ชุมชนเดือนร้อน จากนั้นจึงเข้าสู่กระบวนการลงมติของกลุ่มภูมิปัญญาที่ได้นำมาใช้เหมาะสมกับปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้นหรือไม่ หากไม่เหมาะสมหรือไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ก็จะต้องร่วมมือกันเพื่อหาทางเลือกที่ดีที่สุด

สรุปผลการศึกษา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ดังต่อไปนี้
ความขัดแย้งในบุคคล (Intrapersonal conflict) ความขัดแย้งระหว่างบุคคล (Interpersonal conflict) ความขัดแย้งภายในกลุ่ม (Intra-group conflict) และความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม (Inter-group conflict) ซึ่งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการความขัดแย้งนั้นมีจุดที่เรียกว่า ZOPA Zone (zone of possibility agreement) ร่วมกัน กล่าวคือ ข้อตกลงที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายนั้นกิดความพึงพอใจ

การแก้ไขปัญหาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเกิดสถานการณ์ปัญหาหรือวิกฤตความขัดแย้ง เจ้าของปัญหาหรือประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งนั้น กระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการบริหารความขัดแย้งเป็นการใช้สิ่งที่เป็นค่านิยมหลักของกลุ่มคนในพื้นที่ จากนั้นสร้างความเลื่อมใสศรัทธาและภูมิใจแก่ชุมชน ขณะเดียวกันก็ช่วยลดความเหลื่อมล้ำของสังคม กระบวนการจัดการความขัดแย้งด้วยภูมิปัญญา ท้องถิ่นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้วยบุคคลและ davranışอยู่ในความเป็นคนดี เป็นต้นแบบของการสร้างชุมชนรอบข้างให้คงอยู่ ระบบของค์ความรู้และภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น เน้นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เป็นทุนในการพัฒนา ด้านการยกระดับคุณภาพชีวิต โดยมีการจัดการระดมความคิดความต้องการ ของชุมชนท้องถิ่น เพื่อเป็นการลดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับภาครัฐ ภูมิปัญญาท้องถิ่น บางสาขาเป็นองค์ความรู้ที่นำมาใช้แก้ปัญหาสังคมได้ ในบาง แห่งนุ่ม ราก็เป็นปัญหาต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นด้วยเช่นกัน การดึงอำนาจของคนในชุมชนไว้กับส่วนกลาง แล้วคนจากส่วนกลางมาปกครองชุมชน ชาวบ้านไร่อำนาจอิสระ เมื่อมีคนมาจัดการชีวิตของชุมชนแล้ว จิตสำนึก ความเป็นเจ้าของชุมชนก็หายไป ชาวบ้านจึงพึ่งพาธุรกิจเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ การอยู่ร่วมกันในชุมชน ดังเดิมนั้น จะเป็นเรื่องของความมีประวัติความเป็นมาผ่านช่วงระยะเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลง มีคนผ่านคนแก่ที่ชาวบ้าน เคราะห์นับถือเป็นผู้นำหน้าที่ของผู้นำไม่ใช่ การสิ่ง แต่เป็นผู้ให้คำแนะนำบริการ มีความแม่นยำในกฎระเบียบประเพณี การดำเนินชีวิต ตัดสินใจเลือกใช้หากเกิดความขัดแย้ง ช่วยกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ปัญหาในชุมชนก็ไม่น้อย ปัญหาการทำมาหากิน ฝนแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด โรคลักลักระบาด เป็นต้น นอกจากนั้น ยังมีปัญหาความขัดแย้งภายใน ชุมชนหรือระหว่างชุมชน การละเมิดกฎหมายประเพณี ส่วนใหญ่จะเป็นการผิดผิด คือ ผู้ของบรรพบุรุษ ผู้ซึ่งได้สร้าง กฎเกณฑ์ต่างๆ ไว้ เช่น กรณีที่ชายหนุ่มลูกเนื้อต้องดัวหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงาน เป็นต้น หากเกิดการผิดผิดขึ้นมา ก็ต้องมี พิธีกรรมขอมา โดยมีคนผ่านคนแก้เป็นตัวแทนของบรรพบุรุษ มีการว่ากล่าวล่าวสั่งสอนและชดเชยการทำผิดนั้น ตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้ ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงสามารถที่จะแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและข้อพิพาทต่างๆ ได้ใน หลากหลายด้าน ท่ามกลางการประท้วงทางวัฒนธรรม(clash of civilization) จากประเทศโลกตะวันตกและตะวันออก ทำให้ภูมิปัญญาดังเดิมจึงเสื่อมหายไปบ้าง จึงเป็นหัวให้ข้าราชการการและเจ้าหน้าที่ของรัฐบางกลุ่มใช้อำนาจหน้าที่ แสวงหาผลประโยชน์ จากชุมชนผ่านกฎหมาย และนโยบายหรือโครงการของรัฐ ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีบทบาท สำคัญในการเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นมือที่มีมอไม่เห็นที่สามารถนำมาแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง นำไปสู่

การสร้างสำนักความรับผิดชอบในปัญหาที่เกิดขึ้นและเป็นการระจับข้อพิพาทด้วยวิธีการสร้างสมานฉันท์และสร้างสันติสุขอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความขัดแย้งในต่างประเทศและในประเทศไทย สามารถกล่าวได้ว่าการจัดการความขัดแย้งด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถเป็นศาสตร์ที่เป็นสากลได้ โดยหน่วยงานของรัฐนักวิชาการและสถาบันการศึกษา ได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นหน่วยงานสนับสนุน (Facilitator) ที่ช่วยนำความรู้ในทางวิชาการหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการศึกษาด้านความพื่อยกระดับและคำอธิบายองค์ความรู้ท้องถิ่น ที่เรียกว่า ภูมิปัญญาให้เป็นองค์ความรู้ที่เป็นสากลได้ จากการถอดบทเรียนจึงจะสามารถให้เห็นว่าภูมิปัญญา มีความสำคัญต่อการจัดการความขัดแย้งในระดับจุลภาค เช่น ครอบครัว ชุมชน ได้สำเร็จ เช่นเดียวกันในระดับมหาภาค ภูมิปัญญา ท้องถิ่นก็ยังคงทรงคุณค่าในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นดังกรณีของมาร์ติน ลูเทอ คิงส์ จูเนีย และมหาตมะ คานธี ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นค่านิยมหลักในการดำเนินนิวัติของคนกลุ่มนั้น ณ พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลในการยึดโยงระบบความคิด ความเชื่อและสังคมท้องถิ่นที่มีพัฒนาการมีส่วนร่วมหรือต่อต้านในการจัดการความขัดแย้ง ปฏิเสธไม่ได้ว่าความขัดแย้งเมื่อไรก็ขึ้น ก็มีสาเหตุมาจากความแตกต่างทางความคิดและทัศนคติเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ความสำคัญจึงอยู่ที่การสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวของอย่าง (Core Value) ที่เรียกว่า "ค่านิยมหลัก" เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake Holder) ทราบถึงบรรทัดฐาน กติกาในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งทุกคนสามารถยอมรับได้

จากการศึกษาที่ได้ยกตัวอย่าง แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการใช้ภูมิปัญญาในการจัดการความขัดแย้ง ที่สามารถคลี่คลายปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืน เป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชน สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้ภูมิปัญญาจึงเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญในการแก้ไขปัญหา ปัจจัยที่ส่งผลให้ภูมิปัญญาประสบความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้ง เป็นเพราะว่า สังคมไทยเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาด้วยแต่ส่วนบุคคลและ คนไทยสามารถเรียนรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ เรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติได้ตลอดชีวิต สิ่งเหล่านี้จึงเป็นตัวกระตุ้นให้คนไทยเป็นคนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น เป็นผู้มีเหตุผล ร่วมใจกันพัฒนาภูมิปัญญาไทย ควบคู่กับการอนรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สังคมไทยก็เป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน โดยต้องปลูกฝังให้คนไทยเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และมีค่านิยมที่ถูกต้อง พึงพาอาศัยกัน มีความรู้รัก รู้สัมมาคติ ภูมิใจในความเป็นไทย อีกประดีบที่นี่ที่นาสนใจและเป็นมือที่มองไม่เห็นในการจัดการความขัดแย้ง นั่นก็คือ ความเชื่อถือเดิมที่มีอยู่ในท้องที่นั้นๆ เช่น ผีป่า อำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถนำมาระจับข้อพิพาทได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นการจัดการความขัดแย้งเชิงสร้างสรรค์ สามารถใช้เป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternative dispute resolution หรือ ADR) ซึ่งสามารถทุกคนในชุมชนยอมรับ เป็นนannerที่สามารถสร้างความเข้าใจอันดี สร้างความสามัคคีขององค์กร ให้เกิดขึ้นได้ในสังคม และหากภาคส่วนที่ เกี่ยวข้องได้มีการสนับสนุนให้มีการศึกษาระบบทภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการจัดการความขัดแย้ง ของชุมชน ประเทศไทย ที่ยังอยู่ในพื้นฐานของการดำเนินถึงหลักศาสนา วัฒนธรรม วิถีชีวิตร่องรอยของชาติในชุมชน อาจจะทำให้สามารถเข้าใจถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนทุนทางสังคมของชุมชนแต่ละชุมชน ซึ่งต่างก็มีระบบภูมิปัญญาของแต่ละท้องที่ที่นำมายังกระบวนการจัดการความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งหากชุมชนต่างๆสามารถร่วมกันจัดการความขัดแย้งได้ก็ย่อมจะนำไปสู่สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นได้ ในอนาคตท้ายที่สุดชุมชนก็สามารถดำเนินอยู่ร่วมกันได้ อย่างสงบสุข

การทำความเข้าใจกับพื้นหลังหรือเรื่องราวของชุมชน เป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญในก่อนการนำนโยบายไปปฏิบัติในแต่ละพื้นที่ การดำเนินกิจกรรมงานของรัฐจะต้องดำเนินถึงความเป็นอยู่และสภาพภูมิชีวิตของชาวบ้านแต่เดิม

เป็นหลัก รัฐจะต้องยืนมือเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความอยู่ดีกินดีกว่าเก่า การใช้ภูมิปัญญาในการแก้ไขปัญหาเป็นการการผสานความรู้ความคิดร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงาน การใช้ภูมิปัญญาท้องถีน ถูกนำมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งและการบริหารรัฐกิจเพิ่มมากขึ้น สามารถนำมาใช้ได้ทั้งนามธรรม ก็คือการกล่าวอ้างถึงอำนาจกับสิ่งหนึ่งหรือธรรมชาติ หรืออำนาจจากบุคลอ้างอิง (Referent power) และรูปธรรมก็คือ การนำเอาองค์ความรู้ที่ใช้ในการดำเนินการที่มีวิธีชัดเจนกลับมาแก้ไขปัญหาในปัจจุบันด้วยการลงมือทำภูมิปัญญาถูกนำมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นดำเนินหรือนิทานพื้นบ้าน เรื่องราวดอกลิ่นที่เน้นมือคิดหรือคิดตื่นใจ ขั้นตอนของประเพณี วัฒนธรรม ภารพรวมของลักษณะงานและหลักการแต่ละขั้นตอนที่แฝงและประทานความร่วมมือของคนในชุมชนนั้น เคล็ดลับในการใช้ชีวิตที่ส่งสมาจากอดีต เทคนิคง่าย ๆ สำหรับการใช้หลักการของตอบที่เรียนของคนรุ่นก่อน หรือแม้กระทั่งการเล่าเรื่องชีวิตจริง เรื่องราวของบุคคลที่ทรงอิทธิพลในชุมชน ตัวอย่างเช่น ชีวประวัติของผู้นำที่เข้าใจเทคนิคและหลักการของ การใช้ชีวิตและแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เคยเกิดขึ้นในลักษณะเดียวกัน ในอีกมิติหนึ่ง ภูมิปัญญาถูกนำไปใช้ในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ในการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ หรือสื่อดิจิทัล ที่มีความน่าสนใจ น่าอ่าน น่าติดตาม ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน หรือเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ในส่วนของการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเรื่องร้างมายาวนาน ภูมิปัญญา อาจเป็นกุญแจดอกสำคัญในการแก้ไขปัญหา เช่น กรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หากมีการนำภูมิปัญญาไปประยุกต์ใช้ในทางที่หาจุดร่วมประسان ประโยชน์ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพื่อลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เพราะรัฐบาลไทยไม่เคยทราบปัญหาที่แท้จริงว่า ชาวใต้ต้องการอะไรหรือละเลยความรู้สึก ยกตัวอย่าง เช่น การนำท่าทางถือปืนประจำอยู่เดิมทั่วทุกพื้นที่ การนำสันข์ดำริเข้าคันพื้นที่ของพื้นอังชามุสลิม ทั้งที่ศาสนាឌิลามไม่สามารถสัมผัสน้ำลายของสุนัขหรือสุนัขที่ตัวเปรียกได้ เนื่องจากผิดหลักศาสนาอิสลาม หากสัมผัสจะต้องล้างถึง 7 ครั้ง ตามที่นัยสูญของล่าเชาห์ (นายนิสหนัก) ระบุไว้ในคัมภีร์สุรุอ่านว่าต้องล้างด้วยน้ำดิน 1 ครั้ง และน้ำสะอาด 6 หกครั้ง แสดงถึงการละเลยการเรียนรู้ความคิด ความเชื่อของพื้นที่ อาจส่งผลไปถึงการละเมิดศาสนา วัฒนธรรม อีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญไม่แพ้กัน คือ การสร้างความไว้วางใจ เรากำลังแก้ไขความขัดแย้งได้โดยเรียนรู้สิ่งที่เข้าเป็น แต่เราเลือกที่จะสร้างความขัดแย้งที่ไม่จำเป็นและจบด้วยความเจ็บปวด สูญเสีย เพียงเพราความแตกต่าง เท่าเรื่องของศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน หากเรียนรู้สิ่งที่ของพื้นที่ ก็น่าจะมีทางออกที่ดีสำหรับคำตัดสินใจที่แสวงหาคำตัดสินใจที่สุขมายาวนาน

เอกสารอ้างอิง

กรมบังคับคดี. (2559). รายงานสรุปสถิติด้านการไก่เลี้ยงช้อพิพากในชั้นบังคับคดี ประจำเดือนกรกฎาคม ปีงบประมาณ พ.ศ. 2559. กรุงเทพฯ: กรมบังคับคดี.

กันยารัตน์ รินศร. (2557). การจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการแนวพุทธ: กรณีศึกษากลุ่มนุรักษ์ลุ่มน้ำปิง จังหวัดเชียงใหม่. วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่, 15(2), 47-59.

ดวงจันทร์ อาภาวัชรุต์. (2547). เมืองยังยืนในเอเชีย: แนวคิดและประสบการณ์จากเมืองนาราและบากลี. เชียงใหม่: เชียงใหม่พิมพ์และคิลป์.

เกิดชาย ชัยบำรุง. (2554). ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาห้องถีนเชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

ประกอบ ใจมั่น. (2539). การศึกษาสภาพและความต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถีนในการเรียนการสอน ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาชั้นพื้นฐานลังกัดสำนักงานการประชุมศึกษาจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสหศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พงศ์เสวก เอกนกจำงค์พร. (2553). สิทธิชุมชนกับการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย. *วารสารสำหรับผู้บริหาร*, 12(1), 183-189.

พิริยนาลัย สุวิมล. (2553). พัฒนาการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการความขัดแย้งบนฐานทรัพยากรของชุมชน ประจำปีนี้ จังหวัดปัตตานี. ปัตตานี: โครงการวิจัยจังหวัดปัตตานี.

รุ่ง แก้วแดง. (2543). ปฏิบัติการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

สุดรัตน์ รัตนพงษ์. (2556). การจัดการความขัดแย้งด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา: ประเพณีเลี้ยงคงหรือผีปู่และย่าแม่ ตำบลแม่เที่ยง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีประจำศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการความขัดแย้ง มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

สุนทร ปัญญาพงษ์และคณะ. (2555). ความขัดแย้งระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับหน่วยงานภาครัฐในการจัดการทรัพยากร น้ำจากเขื่อนลำปะทาว อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดขอนแก่น. วารสารสังคมลุ่มน้ำปิง, 8(1), 115-135.

สำนักสันติวิธี สถาบันพระปกเกล้า. (2552). "ชาติพันธุ์ภาคเหนือกับการจัดการความขัดแย้ง". เอกสารประกอบการ ประชาเสนา ในหัวข้อเรื่อง "ชาติพันธุ์ภาคเหนือกับการจัดการความขัดแย้ง" วันที่ 14 กันยายน 2552 ณ โรงแรม Grand Heritage จังหวัดเชียงใหม่.

สุกานดา เชื้อสุวรรณ และคณะ. (2550). ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ: เพื่อเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยพัฒนาและอุทกวิทยา กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

อภิญญา ดิสสามาน. (2558). แนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยสันติวิธี กรณีศึกษา อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม, 11(2), 60-75.

อาทิตย์ บุตดาวง. (2554). ความสามารถในการนำทุนทางสังคมมุ่งมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารสมาคมนักวิจัย, 17(1), 29-41.

อุดม บัวศรี และขอบ ดีสวนโภค. (2546). เจ้าโคตร: ผู้เว้าแล้วแล้วโลก (Jaokote: Managing Conflict System). วารสารคณะมนุษย์ศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 20(2), 34 - 39.

เอกวิทย์ ณ ถลา. (2540). ภูมิปัญญาชาวบ้านสืบภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

Castro, A.P. & Ettenge, K. (1996). *Indigenous knowledge and conflict management: Exploring local perspectives and mechanisms for dealing with community forestry dispute*. Retrieved October 31, 2016 from <http://www.beyondintractability.org/internal-biblio/15456>.

Christopher, W. M. (1996). *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Combs, D. (2004). *The way of conflict: elemental wisdom for resolving disputes and transcending differences*. Canada: Publishers Group West.

Georges, R. A. & Michael, O.W. (1995). *Folkloristic: An Introduction*. Indiana: Indiana University Press.

Jones, R.C. (2015). Animal rights is a social justice issue. *Criminal, Social, and Restorative Justice Journal*, 18(4), 467 – 482.

Mneesha, L.G. (2007). Powerful Cultures: Indigenous and Western Conflict Resolution Processes in Cambodian Peace building. *Journal of Peace Conflict and Development*, 1(16), 234-246.

Rabbi, B. R. (2016). *The Complete Jewish Study Bible*, MA: Hendrickson Publisher.

Rachel, G. & Brian, B. (2012). Wisdom and conflict resolution: a possible framework for integrated practice. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, 13(2), 437-465.

Ute, K. (2010). *Wisdom-Related Knowledge and Behavior during Social Conflict*. Chicago: Sage Publication.